

קבלה מעשית: האיסור, המקורות והסכנה

בין השבעה שכופה את העליונים לבין תפילה שמבקשת רחמים, ומה פסק האר"י הקדוש לדורותינו יש בתורת הסוד שני שערים. שער אחד פתוח לכל מי שמבקש את ה' בלב שלם: לימוד, תפילה בכוונה, תיקון המידות, אהבת ישראל. ויש שער אחר, שחכמי ישראל הציבו עליו שומרים וכתבו עליו באותיות גדולות "סכנה". זה השער שנקרא בפי המקובלים "קבלה מעשית", השימוש בשמות הקודש ובהשבעת מלאכים כדי לשנות דברים בעולם הזה.

הרבה אנשים פונים אליי ושואלים על הנושא הזה. יש ששמעו על מקובל שעושה "פעולות", יש שקנו "שם" מאיזה אדם תמורת סכום גדול, ויש שפשוט סקרנים ורוצים להבין מה מותר ומה אסור. במאמר הזה ננסה ללכת יחד בדרך שסללו לנו חז"ל, האר"י הקדוש ותלמידו רבי חיים ויטאל, והפוסקים אחריהם. נראה מה היה בידי החכמים הקדמונים, למה האר"י הקדוש אסר את השימוש הזה בדורותינו, ומה ההבדל הגדול בין השבעה שכופה את העליונים לבין תפילה ומסורת קדושה שמבקשות רחמים מלפני מי שאמר והיה העולם.

מהי קבלה מעשית

חכמת הקבלה כולה עוסקת בסודות הבריאה: הספירות, העולמות, הפרצופים, שורשי הנשמות וכוונות המצוות. כל זה נקרא בפי החכמים "קבלה עיונית", לימוד שתכליתו לדעת את ה' ולעבוד אותו בלב מבין. לצד זה נמסרה מדור לדור ידיעה נוספת: שמות קדושים, צירופי אותיות והשבעות, שבכוחם אפשר כביכול לפעול בעולם. זו "קבלה מעשית".

רבי ישראל ליפשיץ זצ"ל, בעל "תפארת ישראל", מביא בפירושו למשנה במסכת חגיגה (ב, א) שיש מפרשים את "מעשה מרכבה" כך: "הלימוד להרכיב שמות הקדושים, להוציא בכחם פעולות חדשות בעולם, והוא הנקרא קבלה מעשית". והחיד"א זיע"א, במניין החכמות שבספרו "מדבר קדמות", קורא לה בשם מדויק יותר:

”חכמת ידיעת שרשי שמות המלאכים גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם וכל א' איה מקום כבודו בעולמות ובספירות ופעולתן ותשמישן והיא הנקראת קבלה מעשית”

החיד"א, מדבר קדמות, מערכת ח', אות יז

ושם הוא מוסיף ביאור יפה לשם עצמו: ”קבלה מעשית כלומר בעולם העשיה”. כלומר, זו פעולה שנעשית בעולם התחתון ביותר, העולם שבו הטוב והרע מעורבים זה בזה יותר מכל מקום אחר. נזכור את המשפט הזה, כי הוא המפתח לכל מה שנלמד בהמשך.

קבלה עיונית	קבלה מעשית
לימוד סודות הבריאה והספירות	שימוש בשמות ובצירופים לפעולה
כוונות בתפילה ובמצוות	השבעת מלאכים לעשות רצון האדם
מבקשת לדעת את ה'	מבקשת לשנות את המציאות
דרך האר"י ותלמידיו	נאסרה בדורותינו בכתבי האר"י

”אי בעו צדיקי ברו עלמא”

אין ספק שבידי חכמי התלמוד היה כוח כזה. הגמרא במסכת סנהדרין מביאה דברים מופלאים:

”אמר רבא: אי בעו צדיקי, ברו עלמא... רבא ברא גברא. שדריה לקמיה דרבי זירא. הוה קא משתעי בהדיה, ולא הוה קא מהדר ליה. אמר ליה: מן חבריא את, הדר לעפריך”

סנהדרין סה ע”ב

”רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא, ועסקי בספר יצירה, ומיברי להו עיגלא
תילתא, ואכלי ליה”

סנהדרין סה ע”ב

ושם בהמשך, בדף סז, מסדר אביי את ההלכה בעניין זה:

”אמר אביי: הלכות כשפים כהלכות שבת, יש מהן בסקילה, ויש מהן פטור אבל אסור, ויש מהן
מותר לכתחלה”

סנהדרין סז ע”ב

והגמרא מבארת שה”מותר לכתחילה” הוא מעשיהם של רב חנינא ורב אושעיא, שעסקו ב”הלכות יצירה”. מכאן
פסק השולחן ערוך (יורה דעה קעט, טו): ”וע”י ספר יצירה מותר”. כלומר, מעיקר הדין אין זה כישוף כלל, כי
הפעולה נעשית בכוח השמות שבהם ברא הקב”ה את עולמו.

אבל כאן בדיוק מתחילה ההסתייגות. הש”ך, מגדולי מפרשי השולחן ערוך, מביא את דברי הלבוש ומסכים להם:

”אך שיתעסקו בהם בקדושה ובטהר’ ולצורך קדושת השם או לצורך מצוה רבה אשר לא נמצא זה
בדורות הללו בעו”ה... וכ”ש בזמה”ז שא”א לנהוג בטהרה ובקדוש’ ורחמנא ליבא בעי”

ש”ך, יורה דעה קעט, ס”ק יח

וכן כתב הבן איש חי זיע”א בפירושו ”בן יהוידע” על הגמרא הזאת, שרב חנינא ורב אושעיא לא עשו זאת להנאת
עצמם, רק ”להראות כח קדושת שמות הקודש”, והוסיף: ”דאין כל אדם עושה פעולות אלו אלא אם כן הוא צדיק
וקדוש וטהור”.

תחשבו על הסיפור של רבא. הוא היה יכול לברוא גוף שהולך וזז, אבל לא היה בידו לתת לו דיבור. ורבי זירא, ברגע אחד, החזיר אותו לעפר. אני חושב שחז"ל מלמדים אותנו כאן שאפילו כשהצדיקים הגדולים נגעו בסודות הבריאה, הנשמה והדיבור נשארו בידי הבורא לבדו. מי שמחפש כוח, ימצא לכל היותר גוף בלי נשמה.

שמות שנמסרו בצנעה

חז"ל עצמם שמרו על שמות הקודש בזהירות עצומה. במסכת קידושין מסופר שאת השם בן ארבע אותיות מסרו החכמים לתלמידיהם בהסתר ובמשורה, "דכתיב: 'זה שמי לעלם', 'לעלם' כתיב", כלשון העלמה והסתרה. וכשרבא רצה לדרוש אותו ברבים, אמר לו זקן אחד: "'לעלם' כתיב". ועל השם הגדול נאמר שם:

"שם בן ארבעים ושתיים אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו, ועומד בחצי ימיו, ואינו כועס, ואינו משתכר, ואינו מעמיד על מדותיו"

קידושין עא ע"א

שימו לב שהתנאים לקבלת השם הם כולם תנאים של מידות. ענווה, צניעות, שליטה בכעס. לא חכמה ולא כישרון. ומי שזוכה ושומר עליו בטהרה, "אהוב למעלה, ונחמד למטה".

ורבנו משה קורדובירו, הרמ"ק זיע"א, רבו של האר"י, כותב בספרו "פרדס רמונים" שהנביאים והצדיקים שהשיגו את השמות ידעו את כוחם, אבל תכלית הידיעה הייתה אחרת:

"והיו יודעים כחם ושמושם, לא להשתמש בהם ח"ו אלא לדעת יכולת קונם"

פרדס רמונים, שער כא, פרק א

”ודאשתמש בתגא חלף”

הלל הזקן אמר משפט קצר בארמית, שמלווה את עם ישראל בכל הדורות:

”ודאשתמש בתגא, חלף”

משנה, אבות א, יג

”תגא” הוא כתר, ומי שמשתמש בכתר חולף מן העולם. במקום אחר במסכת אבות (ד, ה) חוזרת המשנה על דברי הלל ומוסיפה: ”הא למדת, כל הנהנה מדברי תורה, נוטל חייו מן העולם”. ובאבות דרבי נתן מפורש לאיזה כתר הכוונה:

”ודאשתמש בתגא אבד ואזיל ליה כיצד שכל המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא”

אבות דרבי נתן, נוסחא א, פרק יב

בגמרא (מגילה כח ע”ב) פירש ריש לקיש את המשנה על מי שמשתמש בתלמיד חכם ששונה הלכות, והרמ”א בשולחן ערוך (יורה דעה רמו, כא) מביא את שני הפירושים: ”ודאשתמש בתגא חלף... וי”א דזהו המשתמש בשמות”. וגם הזוהר הקדוש, בפרשת בראשית בהיכלות, מתאר את השרפים שבהיכל ”עצם השמים”:

”אלין אינון דאוקידו לאינון דלא חיישי על יקרא דמאריהון, ורזא דאשתמש בתגא חלף”

זוהר, פרשת בראשית, היכלות

והמשנה במסכת סנהדרין (י, א) מונה בין אלה שאין להם חלק לעולם הבא את דברי אבא שאול: ”אף ההוגה את השם באותיותיו”. ובמסכת עבודה זרה (יח ע”א) מבארת הגמרא שעונשו של רבי חנינא בן תרדיון בא ”משום דהוגה את השם בפרהסיא הוה”. אפילו אצל קדוש כזה, שמסר נפשו על התורה, הקפידו מן השמיים על כבוד השם.

ארבעה נכנסו לפרדס

ואם יש סיפור אחד שמלמד כמה מסוכן לגעת בעולמות העליונים בלי הכנה, זה הסיפור הזה:

”ארבעה נכנסו בפרדס, ואלו הן: בן עזאי, ובן זומא, אחר, ורבי עקיבא... בן עזאי הציץ ומת... בן זומא הציץ ונפגע... אחר קיצץ בנטיעות. רבי עקיבא יצא בשלום”

חגיגה יד ע”ב

ארבעה מגדולי התנאים. אחד מת, אחד נפגע בדעתו, ואחד, אלישע בן אבויה, יצא לתרבות רעה ונקרא מאז “אחר”. רק רבי עקיבא, שכל חייו היו ענווה ותורה ואהבת ישראל, נכנס בשלום ויצא בשלום. כך גם בתלמוד הירושלמי (חגיגה ב, א): “רבי עקיבה נכנס בשלום ויצא בשלום”.

רבי חיים ויטאל מגלה בספרו “שערי קדושה” שעליית הפרדס הזאת נעשתה בדרך מסוימת: היה בידי התנאים “שמושים ידועים לפתוח השערים”, וזהו “סוד שמוש פרקי היכלות שנשתמשו בו רבי נחוניא ורבי עקיבא ורבי ישמעאל ואנשי כנסת הגדולה”. כלומר, גם בדור הגדול ההוא, רק אחד מתוך ארבעה עמד בזה.

ובמשנה במסכת חגיגה (ב, א) כתוב: “וכל שלא חס על כבוד קונו, ראוי לו שלא בא לעולם”. והירושלמי שם מוסיף משל נפלא:

”התורה הזו דומה לשני שבילים. אחד שלאור ואחד שלשלג. היטה בזה מת באור. היטה בזו מת בשלג. מה יעשה. יהלך באמצע”

ירושלמי, חגיגה ב, א

מה אמר האר”י הקדוש

ועכשיו נגיע ללב העניין. רבי חיים ויטאל, התלמיד הגדול של האר”י, ראה בספרי ההיכלות שרבי ישמעאל ורבי עקיבא השתמשו בשמות קדושים, והקשה לרבו על האיסור שכתבו כל המקובלים האחרונים, הרי התנאים

הקדושים עשו כך. הוא עצמו כותב את השאלה ואת התשובה, בגוף ראשון:

”אני הכותב חיים שאלתי למורי ז”ל על ענין השמוש בקבלה מעשית הנאסרת בכל ספרי המקובלים האחרונים ואיך ר’ ישמעאל ור’ עקיבא ע”ה בפרקי היכלות היו משתמשים בשמות נוראים לענין זכירה ופתיחת הלב והשיב לי כי בזמנם היה אפר פרה מצוי והיו נטהרים מכל הטומאות לגמרי אבל אנחנו כלנו טמאי מת ואין לנו אפר פרה ליטהר מטומאת מת ומה תועלת כשנטהר משאר הטומאות ועדיין טומאת מת במקומה עומדת ולכן אין לנו רשות בזמנים אלו להשתמש בשמות הקדש והמשתמש בהם ענשם גדול”

שער רוח הקודש, תיקון ג' (לאדם המשתמש בקבלה מעשית)

זו הפסיקה המפורסמת של האר”י הקדוש. הוא לא הכחיש את מה שעשו התנאים. להפך, הוא הסביר שבזמנם הם היו יכולים להיטהר טהרה גמורה, ולכן היה מותר להם. ואנחנו, כולנו טמאי מתים, ואין לנו את אפר הפרה האדומה שמטהר מטומאת מת. אפשר לטבול במקווה ולהיטהר מכל שאר הטומאות, אבל טומאת המת נשארת במקומה. ולכן ”אין לנו רשות בזמנים אלו להשתמש בשמות הקדש”.

פרות אדומות בעיטור המילה הפותחת לשבת פרשת פרה, מחזור מיכאל, אשכנז, שנת ה'ת"ח (1258), ספריית הבודליאנה

◆ שתי תשובות נוספות

באותו מקום מספר רבי חיים ויטאל שגם רבי אליה די וידאש, מחכמי צפת, שאל את האר"י את אותה שאלה, וקיבל תשובה אחרת: מי שמקיים בעצמו את הפסוק "על כן עלמות אהבוך", שדרשו חז"ל שאפילו מלאך המות נעשה אוהבו של הצדיק, "נתן לו רשות להשתמש בהם". כלומר, רק אדם שאין בו שום עוון כלל, שאין למקטרג שום פתח לקטרג עליו. ומי שיש בו חטא אחד, המקטרג עומד ואומר לפני הקב"ה: הנה פלוני משתמש בשמותיך, והרי ביום פלוני עבר עבירה פלונית. ומיד נענש.

ובפעם אחרת השיב האר"י לאותו חכם תשובה שלישית: השמות והקמיעות שנמצאים היום כתובים בספרים מלאים טעויות, ולכן אין לסמוך עליהם. "אמנם אם היינו יודעים השמות על מתכונתם ואמיתותם היינו רשאים גם אנחנו להשתמש בהם".

שלוש התשובות משלימות זו את זו. הטהרה אבדה. הצדיק השלם, שאין בו שום חטא, כמעט אינו בנמצא. והשמות עצמם, כפי שהם כתובים בספרים, השתבשו. וכדאי לשים לב שהאר"י מדבר על שמות "הנמצאים עתה כתובים בספרים". וכבר כתב הרדב"ז שעיקר הדברים לא נכתב כלל, ונמסר רק מפה אל פה.

◆ מה העונש, ומה התיקון

בשער המצוות, בפרשת שמות, מביא רבי חיים ויטאל את אותה תשובה בנוסח נוסף, ומוסיף בה פרט: התנאים "היו נטהרים באפר פרה כנו' בענין ר"ט שהיה מטהר הטמאים באפר פרה אע"פ שהוא היה אחר חורבן בית שני אבל עתה אנו כולנו טמאים לנפש אדם ואין לנו רשות להשתמש בהם". ושם הוא מגדיר בבירור מה נקרא קבלה מעשית, ומה התוצאה שלה:

"ובענין קבלה מעשית מה שהוא שימוש האדם לעשות דברים נפלאים ע"י השבעת שמות הקדש כל העושה השבעות אלו גורם שיבואו תמיד בפיו ברכות לבטלה כי עבירה גוררת עבירה ואותם המלאכים שהוא משיבוען בעל כרחן מתגרים בו ומביאים אותו לידי ברכות לבטלה"

שער המצוות, פרשת שמות

ההגדרה כאן מדויקת מאוד: "השבעת שמות הקדש", להכריח מלאכים "בעל כרחן". זו מהות הקבלה המעשית שהאר"י אסר. ובשער רוח הקודש מוסיף האר"י שהמשתמש בשמות "רעתו גדולה עד מאד ואות' המלאכים שהוא מכריחם בכח השבעתו לעשות רצונו באים ומחטיאי' אותו לאבדו מן העולם". והתיקון שנתן לו: להתגלגל בשלג תשעה פעמים, ויש גורסים שבעה. זה מקביל, כך מבאר האר"י, לגיהנם של שלג שאליו נדון מי שמוציא מפיו שמות הקודש שלא כראוי.

ומעניין לראות שבעל "כף החיים", רבי יעקב חיים סופר זצ"ל, מביא את הדברים להלכה (אורח חיים שלד, ס"ק עז), וכותב שבשער רוח הקודש יש "תוכחת מגולה למי שמשתמש בקבלה מעשית ועושה השבעות למלאכים".

◆ האר"י עצמו

והאר"י הקדוש קיים בעצמו את מה שלימד. רבי חיים ויטאל מעיד בשער המצוות שרבו נזהר שלא להוציא מפיו שום שם משמות הקודש או משמות המלאכים, אפילו הכתובים בספרים. כשהיה צריך להזכיר מלאך באמצע דרשה, היה אומר רק את שמות האותיות הראשונות שלו. וכשבא רבי חיים לתאר בהקדמתו לעץ חיים את ההשגות המופלאות של רבו, הוא מדגיש:

"וכל זה השיג שלא ע"י שמוש קבלת מעשי' ח"ו כי איסור גדול יש בשמושם אמנם כ"ז היה מעצמו

ע"י חסידותו ופרישותו"

רבי חיים ויטאל, הקדמה לשער ההקדמות

אני חושב שזו העדות החזקה ביותר. האר"י הקדוש ידע שיחת עופות ושיחת מלאכים, קרא במצח של אדם את חטאיו ואת תיקונו, ודיבר עם נשמות הצדיקים. ואת כל זה השיג בלי שם אחד וכלי השבעה אחת. רק בחסידות, בפרישות ובקדושה. הוא לא היה צריך את השער הצדדי. הוא נכנס בשער הראשי.

◆ מה גילה האר"י לתלמידו על עצמו

יש סיפור ידוע שהאר"י אמר לרבי חיים ויטאל שעיסוק מוקדם בחכמה אחרת פגם בו. כשבודקים את המקור, בשער הגלגולים (הקדמה לח), מתברר שמדובר בחכמת האלכימיה, הניסיון לעשות זהב בדרכי הטבע

הנסתרות, ולא בקבלה מעשית. וכך כותב רבי חיים: "גם א"ל, שראה כתוב במצחי, פסוק לחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף וגו', לרמוז אל עון בטול זמן, שבטלתי בחכמת אל כימיי"א". האר"י לא דיבר שם על כישוף ולא על שמות, אלא על הזמן היקר שנלקח מן התורה.

ובאותה הקדמה מספר רבי חיים שפעם אחת לא עשה במשך חודש את היחודים שרבו סידר לו, כי רצה לעסוק בתורה באותו זמן. והאר"י הכיר בפניו ואמר לו "אם תעזבני יום יומים אעזבך", והורה לו לעשות את היחודים בכל יום, "כי הוא גדול מעסק התורה, כי הוא מיחד העולמות העליונים". זו דרכו של האר"י: יחודים, כוונות ותפילה, שמעלים את העולמות מלמטה למעלה, ולא השבעות שמורידות כוח מלמעלה לצורכי האדם.

למה דווקא אפר פרה

טומאת מת היא החמורה שבטומאות, "אבי אבות הטומאה", ואין לה טהרה במקווה לבדו. רק אפר הפרה האדומה, שנעשה בטהרה מופלאה, היה מטהר ממנה. ומאז שאבד אפר הפרה, כל עם ישראל נמצא בחזקת טמא מת. הפוסקים מזכירים זאת בכמה מקומות כדבר פשוט, "שהרי טמאי מתים אנן ואין לנו אפר פרה". רבי חיים ויטאל בשערי קדושה מבאר את עומק העניין. אחרי שאבדה טהרת אפר הפרה, "בזמן האמוראים עד זמן אביי ורבא", כבר לא השתמשו החכמים בעליית הפרדס, ונשאר רק שימוש בעולם העשיה. ובעולם הזה "המלאכים שבה מעוטן טוב ורובן רע, ולא עוד אלא שהטוב והרע מתדבקים יחד מאד". ומכאן המסקנה:

"וזהו סוד ענין קבלה מעשית. ולכן אסור להשתמש בה, כי בהכרח יתדבק גם ברע המתדבק בטוב, וחושב לטהר נפשו ומטנפה בסבת הרע ההוא, וגם אפילו שישגי, הוא אמת בתערובת שקר, ובפרט כי אין אפר פרה מצויה וטומאת הקליפות מתדבקות באדם המתקרב להשיג על ידי קבלה מעשית"

שערי קדושה, חלק ג', שער ו'

"חושב לטהר נפשו ומטנפה". זה המשפט הכואב ביותר בכל העניין. אדם ניגש מתוך כוונה טובה, רוצה לעזור, לרפא, להגן, ובלי לדעת הוא מתחבר לכוחות שמעורבים בהם טוב ורע. וגם כשנדמה לו שהצליח, ההצלחה

עצמה היא "אמת בתערובת שקר".

יש כאן משהו עמוק מאוד. טומאת מת היא המגע עם המוות, עם החיסרון הגדול ביותר. והאר"י אומר לנו: כל זמן שהעולם עוד לא נגאל מן המוות, כל זמן שאין לנו את הפרה האדומה ואת בית המקדש, אנחנו לא מנסים לקחת לעצמנו את מפתחות השמיים. אנחנו מבקשים, מתפללים ומחכים. ויש בזה ענווה גדולה של מי שיודע איפה הוא עומד.

עדות הדורות

רבי חיים ויטאל לא כתב את דבריו מן התיאוריה. הוא מביא בשערי קדושה דוגמה מן הדור שלפניו:

"וקח ראיה מרבי יוסף דילא ריינה ורבי שלמה מולכו שנשתמשו בקבלה מעשית ונאבדו מן העולם, וכל זה לסבה הנזכרת כי אין טוב בלתי רע, ולא עוד אלא שמכריחים אותן בעל כרחן על ידי השבעות, ואז מפתים אותן ומטין אותן לדרכים לא טובים עד שמאבדים נפשם"

שערי קדושה, חלק ג', שער ו'

רבי יוסף דילה ריינה ניסה, לפי המסורת, להביא את הגאולה בכוח השמות וההשבעות, ונכשל כישלון מר. וגם הרמ"ק בפרדס רמונים מזכיר אותו כדוגמה לכך שגדולי הראשונים לא רצו לגלות את שימושי השמות, "וחששו שמא ישתמש בהם אדם שאינו הגון, כמו שראינו באותם שהיו אחריהם הרבה וקרובים אלינו כמו יוסף דיליריינא וכיוצא בו".

ועוד לפני כן, בדורות של חסידי אשכנז, הזהיר רבי יהודה החסיד בספר חסידים (סימן רה) שמי שעוסק בהשבעות מלאכים "לא יהיה סופו טוב", והראה את הדרך האחרת:

”ואין טוב לאדם אלא יתפלל להקב”ה ואם יצא בדרך לא יאמר השבעות מלאכים לשומרו בדרך
אלא יתפלל לפני הקב”ה בכל צרכיו כי רחום וחנון הוא ונחם על הרעה וכמה נביאים נהרגו ולא
השביעו בשם הקודש אלא בתפלה עמדו”

ספר חסידים, סימן רה

ובספר מצוות קטן (מצווה ג) מסופר שרבי יהודה החסיד הזהיר את תלמידיו שלא לצאת לדרך מסוכנת, והם
הלכו ובטחו בכך שידעו להזכיר שם, ונצלו. וכשחזרו, אמר להם רבם שבכך איבדו את העולם הבא. עד כדי כך היו
הדברים חמורים בעיני הקדמונים.

קול הפוסקים והמקובלים

◆ החיד”א

החיד”א זיע”א ראה בדורו אנשים שהולכים אחרי שמות וסגולות ומרוויחים מהם כסף, ולא שתק. בפירושו
למסכת אבות, על המשנה ”ודאשתמש בתגא חלף”, הוא כותב:

”ויען בדור יתום כזה בלכתם ילכו אחרי סגולות והשבעות בשמות ופעולות ולא עוד אלא שעושים
כן להנאת ממון. על כן לזכות את הרבים אמרתי להודיע לעם כי כתב מהרח”ו זצ”ל דאסור
להשתמש בקבלה מעשית כי בהכרח ידבק ברע ומלבד שמטמא נפשו יענש בגהינם”

החיד”א, זרוע ימין על אבות א, יג

וכך חוזר החיד”א על הדברים גם בספרו ”מדבר קדמות”. שימו לב לביטוי ”להנאת ממון”. כבר לפני כמאתיים
וחמישים שנה ראה החיד”א את מי שעושים מן השמות הקדושים פרנסה, וקרא לזה בשמו.

◆ הבן איש חי

רבי יוסף חיים מבגדאד זיע"א, הבן איש חי, מביא בפירושו לגמרא במסכת חגיגה את דברי שערי קדושה כלשונם: "ועוד אחרת כי נאבד טהרת אפר פרה בזמן האמוראים עד זמן אביי ורבא... ולכן לא נשתמשו מאז ואילך בעלית הפרד"ס". ועל רב חנינא ורב אושעיא כתב, כפי שראינו, שאין אדם עושה פעולות כאלה "אלא אם כן הוא צדיק וקדוש וטהור".

◆ הפוסקים

הרמ"א (יורה דעה רמו, כא) מביא שיש מפרשים את "ודאשתמש בתגא חלף" על המשתמש בשמות. והש"ך (קעט, ס"ק יח) מסיים את דבריו: "גם בספרי המקובלים מבואר שעון גדול הוא המשתמש בשמו ע"כ המונע יבורך". ובעל כף החיים, כפי שראינו, הביא את דברי האר"י להלכה.

◆ הגאון מווילנה

תלמידו של הגר"א, רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, מספר בהקדמתו לביאור רבו על ספרא דצניעותא, שמגידים מן השמיים באו פעמים רבות אל הגאון מווילנה וביקשו למסור לו סודות תורה בלי עמל, והוא סירב. הוא אמר שאינו רוצה שום השגה שלא באה מתוך עמלו בתורה, ושכל רצונו הוא רק מה שהקב"ה עצמו ייתן לו בחכמה ובדעת. אם הגאון מווילנה דחה גילויים שבאו אליו מעצמם, קל וחומר שאין לנו לרדוף אחרי כוחות בדרך ההשבעה.

הגבול הדק: תפילה, רפואה ומסורת

אחרי כל האזהרות האלה, צריך לומר בבירור: לא כל שם, לא כל לחש ולא כל קמיע הם קבלה מעשית. התורה וחז"ל עצמם התירו דברים רבים בתחום הזה, והפוסקים הבחינו ביניהם בדיוק רב.

◆ קמיע מומחה

המשנה במסכת שבת (ס ע"א) אוסרת לצאת בשבת "בקמיע בזמן שאינו מן המומחה", ומכאן שקמיע מן המומחה מותר. והגמרא מגדירה:

”איזהו קמיע מומחה, כל שריפא, ושנה, ושלש. אחד קמיע של כתב ואחד קמיע של עיקרין, אחד חולה שיש בו סכנה ואחד חולה שאין בו סכנה”

שבת סא ע”א

וכן נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים שא, כה): ”ואם הוא מומחה יוצאין בו”. וביותר דעה (קעט, יב) פסק: ”מותר להתרפאות בקמיע אפי’ יש בהם שמות”. הרי שהקמיע שנכתב בידי אדם ירא שמיים ומומחה, יש לו מקום מכובד בהלכה.

◆ ”אין בו משום דרכי האמורי”

במסכת שבת מביאה הגמרא שורה של לחשים ורפואות שנהגו בהם חז”ל עצמם, ובסוף קובעים אביי ורבא כלל גדול:

”כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי”

שבת סז ע”א

ושם מובא גם הכלל ”צריך להודיע צערו לרבים, ורבים יבקשו עליו רחמים”. זה יסוד גדול: הרפואה, הסגולה והתפילה הולכות יחד.

◆ לחש ופסוקים

בשולחן ערוך יורה דעה (סימן קעט) מבחין מרן בין הדברים בדקדוק. ”הלוחש על המכה... ורוקק ואחר כך קורא פסוק מן התורה אין לו חלק לעוה”ב”, כי הוא עושה את התורה ללחש. אבל באותו סימן נפסק: ”הבריא מותר לקרות פסוקים להגן עליו מהמזיקין”, ”מי שנשכו עקרב מותר ללחוש עליו ואפילו בשבת”, ו”למדוד האזור וללחוש עליו מותר ואפי’ בשבת”. ובעל כף החיים (אורח חיים שו, ס”ק סו) כותב בשם הכל בו ”שמותר ללחוש לחש עין הרע בשבת”. והרמב”ם, שהחמיר מאוד בלוחש על המכה, כתב:

”אבל הבריא שקרא פסוקין ומזמור מתהלים כדי שתגן עליו זכות קריאתן וינצל מצרות ומנזקים

הרי זה מתר”

רמב”ם, הלכות עבודה זרה יא, יב

וכך גם בגמרא (שבועות טו ע”ב): רבי יהושע בן לוי היה אומר את ”יושב בסתר עליון” לפני השינה, ואף שהוא עצמו אמר ”אסור להתרפאות בדברי תורה”, השיבה הגמרא: ”להגן שאני”.

יש לציין שהרמב”ם הלך בדרך מחמירה בכל התחום הזה, ובפירוש המשנה (סוטה ז, ו) כתב בחריפות נגד ”כותבי הקמיעות”. אבל ההלכה נפסקה בשולחן ערוך כדברי הגמרא, שקמיע מומחה מותר, ושלחש לרפואה ולשמירה מותר. וגדולי המקובלים בכל הדורות המשיכו לכתוב קמיעות ולהתפלל על החולים בשמות שנמסרו להם.

נרתיק קמיע יהודי מכסף, איטליה, המאה השמונה עשרה. המוזיאון היהודי

בבודפשט

◆ ההבדל בין השבעה לתפילה

ההבדל בין כל אלה לבין הקבלה המעשית שאסר האר”י מפורש בדבריו עצמם. בשער המצוות הוא הגדיר את האסור: ”השבעת שמות הקדש”, להכריח מלאכים ”בעל כרחן”. ובשערי קדושה, כשרבי חיים ויטאל מתאר את

”והנה הדרך הזאת היא הדרך הישרה, כי כיון שאין האדם משביע ולא מכריח העליונים, כי אם בכח מעשיו הטובים ובקדושתו, ודאי שרוח הקודש הטהור ישרה עליו בלי תערובת רע כלל”

שערי קדושה, חלק ג', שער ז'

זה הגבול. מי שמשביע ומכריח, נכנס לתחום שהאר"י אסר. מי שמתפלל, מבקש רחמים, אומר תהילים, ונעזר במסורת שקיבל מרבותיו בקדושה כדי לעורר רחמי שמיים, עומד בתוך המסורת של ישראל. וכך הבחין גם רבי יהודה פתיה זצ"ל, מגדולי מקובלי בבל, שעיקר האיסור הוא בהשבעות, ולא בשמות הקודש שנכתבים ונאמרים בכוונה ובתפילה לשמירה. וכן כתב הרב יצחק כדורי זצ"ל, שהחשש לשיבושים קיים בשמות לא מוכרים שמסתובבים בספרים, ולא בשמות הידועים מתוך התפילה, כמו "אנא בכח".

וכך הוא המנהג העתיק של הוצאת עין הרע ביציקת עופרת, שנשתמר בקהילות ישראל ושאני נוהג בו. העופרת היא כלי בלבד. מה שפועל הוא התפילה, רחמי שמיים, ושמות הקודש שנמסרו במסורת המקובלים כתפילה ובקשה. אין בזה השבעה לכוח עצמי, אין בזה הבטחה, ואין בזה סחורה. וכך גם במקרים הנדירים שבהם אני מוסר שמות קודש לרפואה, כמו שמות הנהרות: זו מסורת שקיבלנו, והיא נאמרת מתוך תפילה, באמונה ש"אין עוד מלבדו".

הקבלה המעשית שנאסרה	בתוך המסורת
השבעה וכפייה של מלאכים	תפילה ובקשת רחמים
שמות מספרים משובשים	תהילים ופסוקים לשמירה
"פעולות" לכוח ולהנאת עצמו	קמיע מומחה מאדם ירא שמיים
תמורת כסף, בסודיות ובהפחדה	בצניעות, בלי סחורה ובלי הבטחות

הסכנה למי שעוסק בה היום

ראינו את הדברים מפי האר"י, רבי חיים ויטאל, החיד"א והפוסקים. הסכנות שהם מונים הן כמה סוגים.

יש נזק לנפש. מי שמשביע מלאכים, אומר האר"י, המלאכים "מתגרים בו" ומביאים אותו לידי ברכות לבטלה ולחטאים. ורבי חיים ויטאל מוסיף שהוא "חושב לטהר נפשו ומטנפה", ושהטומאה של הקליפות "מתדבקות באדם המתקרב להשיג על ידי קבלה מעשית".

יש נזק לגוף ולבית. בשערי קדושה כתוב: "ואף גם בעולם הזה קבלה בידינו כי יעני או הוא או זרעו או יחלה בחולאים הוא או זרעו". וספר חסידים כותב שמי שעוסק בהשבעות "יראה רעות בגופו או בבניו". אני מביא את הדברים לא כדי להפחיד, אלא כדי שעדיין לא נכנס לזה, לא ייכנס, ומי שנכנס, יעצור ויחזור בתשובה. כי לכל דבר יש תיקון, ושער התשובה לעולם אינו ננעל.

ויש נזק של רמאות. היום, יותר מבכל דור, יש אנשים שמוכרים "שמות", "פעולות" ו"השבעות" תמורת סכומים גדולים. החיד"א כבר קרא לזה "להנאת ממון". מי שדורש כסף רב, מבטיח תוצאה ודאית, מבקש סודיות או מאיים שהמצב יחמיר, אין זה דרכה של תורה. ובעניינים רגישים, כמו מצוקה נפשית או אדם שמרגיש שרוח רעה אוחזת בו, חובה להיבדק גם אצל רופאים מומחים ולפנות לרב גדול, ולא לסמוך על מי שמבטיח ישועות בכסף.

ועל הכל, זכרו את מה שאמר רבי חנינא, כשאישה אחת ניסתה לקחת עפר מתחת רגליו כדי לכשף אותו:

"אין עוד מלבדו", אמר רבי חנינא: אפילו לדבר כשפים"

סנהדרין סז ע"ב

מי שחי באמונה ש"אין עוד מלבדו", לא צריך לפחד משום כוח, ולא צריך לחפש שום כוח. הכל בידי הקב"ה. ומה שאנחנו יכולים לעשות הוא לבקש ממנו, כמו בן שמבקש מאביו, ולסמוך עליו.

דרכו של האר"י: קדושה, כוונות ותיקון הנפש

אחרי שרבי חיים ויטאל הזהיר מכל דרכי ההשבעה, הוא לא עזב את הקורא בייאוש. השער השביעי של שערי קדושה פותח במילים "אל יתיאש האדם", ומביא את דברי תנא דבי אליהו: "מעיד אני עלי שמים וארץ, בין איש בין אשה, בין גוי בין ישראל, בין עבד בין שפחה, הכל לפי מעשיו, רוח הקודש שורה עליו". ואז הוא מתאר את הדרך:

"לשוב בתשובה עצומה מכל אשר קלקל, ואחר כך ישלים נפשו בקיום מצות עשה, ובכונת תפילותיו בתכלית, ובעסק התורה לשמה בזריזות... ובקימת חצות לילה או פחות מעט, ובהרחקת כל המדות המגונות... וישים הוי"ה נגד עיניו תמיד"

שערי קדושה, חלק ג', שער ז'

ובשער השמיני הוא מוסיף את התנאי שכבר ראינו אצל האר"י בכל מקום: "ולאהוב כל אחד מישראל כבבת עינו ולכבד השבת בכל פרטיו". זו הדרך. אין בה שם סודי ואין בה השבעה. יש בה תשובה, תורה, תפילה, טבילה וטהרה, ואהבה.

והאר"י גילה עוד, בשער רוח הקודש, שכל מילה של תורה ותפילה שיוצאת מפי אדם אינה הולכת לריק: "ממנו נבראים מלאכי' ורוחין קדישין קיימין ועומדין". האדם לא צריך להשביע מלאכים. הוא בורא אותם בכל מצווה שהוא עושה. כמו שאמרו חז"ל, "כל העושה מצוה אחת קנה לו פרקליט אחד".

ובמדרש תהילים, על המזמור "יושב בסתר עליון", נאמר שבעולם הזה אין אנו יודעים את השם המפורש, ולעתיד לבוא הקב"ה יודיע אותו לנו. ועד אז, ממשיך המדרש ומלמד אותנו את הדרך:

"אם מבקשים הם אותי כשעה שמגיע להם הצרה מיד אני עונה אותם שנאמר יקראני ואענהו"

מדרש תהלים, מזמור צא

הכתוב אומר ”כי ידע שמיי”. הידיעה של שם ה' היא אהבה, דבקות וביטחון, וזה מה שמביא את ההצלה.

מה עושים היום

מי שעובר תקופה קשה, בבריאות, בפרנסה, בזוגיות או בנפש, יתחיל בבדיקה מעשית: רופא, ייעוץ, סדר בחשבונות. אמונה אינה סותרת השתדלות.

ולצד זה, יתחזק בדרך שהאר"י לימד: תפילה בכוונה, אמירת תהילים, צדקה, שמירת הלשון, קביעת עיתים לתורה, ואם אפשר, לימוד בתורת הסוד מתוך קדושה. כל אלה פותחים שערים שאף השבעה אינה יכולה לפתוח.

מי שזקוק לברכה או לתפילה של צדיק, יפנה לרב ירא שמיים, שעושה את הדברים בצניעות, בלי סחורה, בלי הבטחות ובלי הפחדה. תפילה של צדיק, יציקת עופרת במסורת, קמיע מומחה, כל אלה הם בקשת רחמים, והם עומדים בתוך גבולות ההלכה.

ומי שמציעים לו ”שמות” ו”פעולות” תמורת כסף רב, או השבעות שמבטיחות שליטה באדם אחר או בעתיד, יתרחק. כך הורו לנו האר”י הקדוש, רבי חיים ויטאל והחיד”א. ומי שכבר נכשל בזה, אל ייפול ברוחו. האר”י עצמו נתן תיקון למי שהשתמש בשמות, ושערי התשובה פתוחים תמיד.

הקב”ה יזכה אותנו ללכת בדרך הישרה של האר”י הקדוש, דרך של קדושה וטהרה, של תורה ותפילה ואהבת ישראל. ונזכה במהרה בימינו לבניין בית המקדש, שבו נחזור להיטהר באפר הפרה האדומה, ויתקיים בנו ”לכן ידע עמי שמיי”, בגאולה השלמה, אמן.

מקורות

תהלים צא, יד · ישעיהו נב, ו · משנה, אבות א, יג; ד, ה · משנה, חגיגה ב, א · משנה, סנהדרין י, א · אבות דרבי נתן, נוסחא א, פרק יב · סנהדרין סה ע”ב; סז ע”ב · חגיגה יד ע”ב · ירושלמי, חגיגה ב, א · קידושין עא ע”א · מגילה כח ע”ב · עבודה זרה יח ע”א · שבת ס ע”א;

סא ע"א; סז ע"א · שבועות טו ע"ב · מדרש תהלים, מזמור צא · זוהר, פרשת בראשית, היכלות · רמב"ם, הלכות עבודה זרה יא, יב; פירוש המשנה, סוטה ז, ו · ספר חסידים, סימן רה · ספר מצוות קטן, מצווה ג · פרדס רמונים, שער כא, פרק א · שער רוח הקודש, תיקון ג' ודרוש א' · שער המצוות, פרשת שמות · רבי חיים ויטאל, הקדמה לשער ההקדמות · שער הגלגולים, הקדמה לח · שערי קדושה, חלק ג', שערים ו', ז', ח' · שולחן ערוך, אורח חיים שא, כה · שולחן ערוך, יורה דעה קעט, ו, ח, י, יא, יב, טו · רמ"א, יורה דעה רמו, כא · ש"ך, יורה דעה קעט, ס"ק יח · כף החיים, אורח חיים שו, ס"ק סו; שלד, ס"ק עז · החיד"א, זרוע ימין על אבות א, יג · החיד"א, מדבר קדמות, מערכת ח', אות יז · בן יהוידע, סנהדרין סה ע"ב; חגיגה יד ע"ב · תפארת ישראל (יכין), חגיגה ב, א · רבי חיים מוולוז'ין, הקדמה לביאור הגר"א על ספרא דצניעותא · רבי יהודה פתיה, בית לחם יהודה · הרב יצחק כדורי, הסכמה לספר תמים תהיה

קרדיט תמונות: מקווה האר"י בצפת, צילום: אריאל פלמון (Ariel Palmon), CC BY 3.0, דרך Wikimedia Commons · מחזור מיכאל, אשכנז 1258, דף 21א, ספריית הבודליאנה, אוקספורד (MS Michael 617), נחלת הכלל, דרך Wikimedia Commons · נרתיק קמיע יהודי, איטליה, המאה ה-18, המוזיאון היהודי בבודפשט, צילום: Szilas, נחלת הכלל, דרך Wikimedia Commons

המימד הנוסף · הרב יוסף ביטון שליט"א

050-590-1349 · ravbiton.com · לפניה מכובדת ולשותפות בהפצת תורת הקבלה